

NEMESÁNSZKY ELEMÉR

Magyar nyelvet vagy hangzavart? Az orvosi glosszolália napjainkban

A Biblia szerint a pünkösdi üzenet a népek számára érthető, tiszta beszéddel érkezett. Ez a nyelv a keresztényi hit receptorán keresztül a harmadik évezred küszöbén is élő igény maradt. Az „érthető szólás” (a glosszolália) valamikor természetfeletti jelenség volt. Húsvét után nyolc héttel egy régi ószövetségi jóvendülés teljesedett be, amely szerint az Isten „minden emberek és népek ajkán szólva” ad hírt a Messiás feltámadásáról, a Szentlélek eljövételéről.

Mirabile dictu! – az ígét közvetítő szavak, a beszélt nyelv mindenki számára ugyanazt jelentették. Sajnos, nem sokáig, mert a tömeg már akkor is manipulálhatónak bizonyult. Máté evangéliuma megőrzött számunkra egy lelkiismeret-mozdító figyelmeztetést: „Az ítélet napján minden fölösleges szóról számot kell adni. Szavaid alapján igazulsz meg, és szavaid alapján vonsz magadra ítéletet.” Az Újszövetség még kísérletet tett a szólás szabadságának és szabályainak rögzítésére, de – horribile dictu! – ezeket már senki sem vette komolyan a bábelivé változott hangzavarban.

A beszéd kialakulása, az érdeklődés mások gondolatai iránt döntő lépés volt az emberré válás során. Gondolkodásunk sajátos szimbólumokban történik, a szavak és képek rendszere egymásra épülő kategóriákban jelennek meg, és mondataink olyan kijelentéseket képesek alkotni, amelyek logikai viszonyokban jeleníthetik meg a világ végtelen összefüggéseit.

A világon több mint hétezer nyelv ismeretes. A magyar nyelvet beszélők száma szerint a negyvenedik vagyunk a rangsorban.

A magyar nyelv a legrégebb és legdicőségesebb emlékműve nemzeti önállóságunknak és szellemi függetlenségünknek.

A magyar nyelv a legrégebb és legdicőségesebb emlékműve nemzeti önállóságunknak és szellemi függetlenségünknek.

„Az egészséges nemzetnek fő kifejezője a nemzeti nyelv. Aki a magyar nyelv kifejlését hátráltatni akarja, egyenesen a hon legbecesebb javát gátolja.” (Széchenyi István) „Miképpen idegen nyelveket tudni szép, a hazait pedig lehetőség szerint művelni kötelesség.” (Kölcsey Ferenc) „Egy kincse van minden em-

bernek: az anyanyelv.” (Jókai Mór) „A magyar az, akinek a nyelve és esze is magyarul forog.” (Illyés Gyula)

Az 1791-es „herderi jóslat” a magyar nyelv haláláról ez idáig ugyan nem teljesedett be, de a morbiditás jelei egyre markánsabban nyilvánulnak meg.

Nyilvánvaló, hogy az utóbbi évtizedekben a globalizáció vírusa fertőzte meg nyelvünket. Ha Vörösmarty Mihály veretes vagy Arany János csodálatos dallamú és szókincsű mondatait a jelenlegi médiaszövegekkel összevetjük, szomorúan döbbenünk rá, hogy a gyengülő-fakuló, betegeskedő magyar nyelv gondozó őrszemekre, társadalmi összefogásra, illetve alapos orvoslásra szorul. A nyelvrontó vírust elpusztító, az ellen immunizáló védőoltást nem ismerünk, az okok kiküszöbölésének óhaja pedig csupán hiú ábránd! Panaceában tehát nem reménykedhetünk. A tünetek felismeréséig azonban el kell jutnunk, a siralmas status quot rögzíteni szükséges és a jobbítás szándékával felvértezve „minden magyart” meg kell szólítani. A sokasághoz szólás hitével, Csokonai reményével, Kazinczy tenni akarásával, Széchenyi István elszántságával lehetne lépni a magyar nyelv megmentése érdekében.

A globalizáció vírusa fertőzte meg nyelvünket.

A tudomány területén a legfenyegetőbb az idegen nyelvi hatás. Nekünk, orvosoknak először a saját házunk táján kell körülnézni, hiszen a szaknyelvet követni ma már alig lehet. Nem vagyok nyelvész, a szavak ízét többnyire olvasva érzem, és főleg akkor, ha a betűvetést (már egyre ritkábban) a magam örömeire gyakorlom. A diszciplína „dadaista kaleidoszkóppá” csorbult nyelvezetét régóta figyelem és egyre nehezebben viselem, hogy a beszélt nyelv és az írott szöveg először rétegyelvvé torzul, majd napjainkra a magyar nyelv elemei lassan kisebbségbe szorulnak. Petőfi Sándor indulata idéződik fel bennem, akinek versében bánatában a legény egyetlen hűséges társát nem kímélve: „... nagyot ütött botjával a szamar fejére”.

Szeretném megszólítani mindazokat, akiknek még hűséges és szeretett társa az orvosi nyelv, és torzításában (úgy, „mint szem

a láncban”) nem kívánnak részt venni. Idézem Lükő Gábort, aki A moldvai csángók címmel megjelent könyvében ekképpen fogalmazott: „A szaknyelv mindaddig értéktelen (és értelmetlen) marad, amíg a »specialisták« olyan őszintén nem szomorodnak el saját nyelvük idegen, rossz és csúnya voltán, mint a moldvai csángók a magukén. A hibridnyelv zavart okoz az identitásban, torzítja az önérzetet. Az orvosoknak mindenekelőtt meg kell tanulniuk azt, hogy tiszta, szép magyar nyelven beszéljenek. Ez lehetne a közös alapja az egymással és a betegekkel való mindenkori értekezésnek is.”

Az anyanyelv és az orvosi nyelv egyaránt a beteg gyógyulását segíti. Ezt bizonyította Rékai János és Pál is, akik 1957-ben Torontóban egy multikulturális gyógyintézetet alapítottak, amelyben az egyénre szabott terápia alapja az anyanyelv volt. Kezdeményezésük és eredményeik lángja hatalmasat lobbant, de nem akadtak olyan követők, akik legalább a parazsat életben tartották volna...

Minden egyes orvos kötelessége lenne a magyar orvosi szaknyelv ápolása. A legnagyobb tisztelet illeti azokat, akik állandóan hallatják jobbító szándékú szavukat. Sajnos, csupán néhány „megszállotról” van szó. Erőfeszítéseik színtere is szűkös, hiszen alig lehet találni olyan folyóiratot, amely ebben a témában elkötelezett lenne.

Rák Kálmán professzor évtizedek óta folytatott küzdelmeit szélmalomharcnak nevezi. Gyakorta szólt arról a farkasról, amely báránybőrben hatol mondatainkba. Érvel, vitatkozik, javasol, az eredménytelenségen azonban maga is elszorodik.

A fiatalabb korosztályt csaknem egyedül képviselő dr. Grétsy Zsombor több helyütt kifejtette, hogy a magyar orvosi nyelv komoly gondban van, túltengnek benne az idegen szavak és kifejezések és e területen zűrzavar uralkodik.

Többmillió szó- és szóláskészletünk zöme az elmúlt két-háromszáz év gyümölcse. Az orvosi nyelvhez néhány tízezernyi szó köthető. A latin nyelvű orvosi kifejezések szótárai ennél is kevesebbet tartalmaznak. Magyar szavak és kifejezések (például: emésztés, epe, máj) már a XV. század elején ismertek voltak. Az első magyar orvosi könyv 1690-ben jelent meg. Pápai Páriz Ferenc „Pax corporis” című munkájának leghíresebb kiadását Misztótfalusi Kis Miklós készítette. Kétszáz éve a német nyelv dominált, és csak századunk ötvenes-hatvanas éveiben észlelhetjük, hogy az orvosi szakkifejezésekből „csorba agyarral elkullogóban van” (Illyés Gyula).

Az angol dominancia a múlt század utolsó évtizedeiben vált nyilvánvalóvá. „Nem minden újdonság jelent romlást, az angolmánia ellen viszont védekeznünk kell. Régen is átvettünk idegen szavakat, de megmagyarosítva, hozzáidomítva az anyanyelv dallamvilágához. Ma viszont majmolás folyik!” – írja dr. Grétsy László. Még ennél is rosszabb az „öszvérszavak” gyors szaporodása, a rövidítések és betűszavak (akronimok, eponimok) korlátlan és kritikátlan használata. Számunkra vigaszt nem jelent, de tanulságul szolgálhat, hogy a Lancet szerkesztőségi közlemény formájában tiltakozott az „acronymogenesis” ellen. A nagy nem-

zetközi, multicentrikus tanulmányok olyan betűszavak által válnak ismertté, amelyek csak ritkán hallatszanak érthető kifejezéseknek, nem utalnak a szakmai tartalomra, többnyire bugyuták, bombasztikusak és memóriánkba rögzödvé használatuk káros, sokszor etikailag is kifogásolható következményekkel jár, a beszélt nyelv logikáját egyértelműen rombolják. Az igen hosszú sorból csak néhány példát említek: RAZOR, BORING, ATAC, PROTECT, HOPE, MAGIC, MIRACL, SIGNIFICANT. Akadnak furcsábbak is, például NATO (azaz Nolvadex Adjuvant Trial Organisation) vagy RADCAR (Radiotherapy vesus Carboplatin). Tehát a szavak elvesztik értelmüket, az orvosi nyelv egyre szimbolikusabb, misztikusabb lesz.

Világ orvosai, mit akartok? Hangzavart? Valami olyat, mint a XVI. században élő orvos-nyelvész, Leonard Thurneysser (1530–1596) alkotott? Szimbolikus nyelvezetének titkát csak az fejthette meg, aki a jelek és a belőlük képzett hang- és hangvizek, akusztikus hallucinációk kulcsát ismerte. Nem volt életképes, szerencsére kihalt, de újra erősödik, a csak kevesek által követhető, csak a klubtagok kommunikációját szolgáló beszéd igénye. Ha valaki talán kételkedéssel fogadja véleményem, menjen el egy általa kevésbé művelt, másik aldiszciplína tudományos értekezésére, mondjuk gasztroenterológusként a kardiológusokhoz, és rádöbben, hogy párbeszédük alig követhető, publikációik többnyire csak a vajt füllűeknek szól. Ez, sajnos, fordítva is igaz, hiszen a gasztroenterológusoknak is olyan szókészletük, rövidítések, akronimjeik stb. vannak, amelyek véleményük szerint magyarázatot nem igényelnek (ERCP, EST, NASH, HCP, PBC, PSC vagy például a hepatitisvírusok markerei, a citokinek jelölései stb.).

Folyóiratunk szándéka szerint megteszi a „tőle telhető”, de nyilvánvalóan ez kevés lesz ahhoz, hogy orvosi nyelvünk a hangzavarból a magyarul beszélők, tehát orvosaink, az egészségügyben dolgozók és betegek számára is érthetővé válhasson.

A már említett társadalmi összefogást szervező, irányító „intézményesített” akciók szükségesek.

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete jogosult eldönteni azt, hogy mely szó, illetve kifejezés számít meghonosodottnak és mely idegen. A 2003 januárjában életbe lépett „nyelvtörvény” előírja, hogy reklámok esetén az idegen szöveg magyar megfelelőjét is fel kell tüntetni. Az Anyanyelv-ápolók Szövetsége, a Magyar Szakírók Szövetsége, a Magyar Orvosi Nyelv című folyóirat támogatókat és újabb követőket remél.

Bősze Péter orvosprofesszornak kiemelkedő érdeme, hogy a Magyar Tudományos Akadémia falain belül 2001. december 7-én először került sor egy olyan egynapos konferenciára, amely a „Betű és szóvetés a magyar orvosi irodalomban” címmel zárónyelvi beszédet is nyilvánosságra hozott. Első megállapítása így hangzik: „... szükség van magyar orvosi szaknyelvre és annak fejlesztésére, ápolására, és ennek érdekében széles körű, egyetértésre törekvő orvosi és nyelvészeti szakmai együttműködésre.” A személyes élményként is megélt akkori „akadémiai szintű” lelkesedés, optimizmus fakulni látszik. De Bősze Péter, Fábíán Pál,

Keszler Borbála, Bertók Lóránt, Rák Kálmán, Kapócs Gábor, Grétsy Zsombor (és még néhányak) hite és elszántsága töretlen. Ugyancsak az Akadémián, 2003. április 5-én „A szaknyelvek helyzete: legsürgetőbb teendők” címmel olyan megbeszélésre került sor, amely először érintette a közös Európában várható „nyelvi olvasztótégely” problémáit.

Az uniós csatlakozáshoz közel valamiféle nyelvi vízvázlató-

hoz is közeledünk. Egészségügyünk kusza viszonyaiból (jelenlegi siralmas helyzetéből) kivezető reformok között a fenti témakörre is gondolni kell. Sorjazzuk teendőinket, mert a magyar nyelvet nem szabadna „eu-konformissá” tenni, és ennek értelmében az orvosi szaknyelvet sem...

Kétezer év távlatából arról töprengök, hogy az „érthető szó-lás” üzenete vajon miért nem tud átjutni a „túlsó partra”?